

KONGRESI, SIMPOZIJI, DRUŠTVENO ŽIVLJENJE

KREKOV SIMPOZIJ V SPOMIN NA STOLETnico »RERUM NOVARUM«

Slovenik, Rim, 16.—21. september 1991

Slovenska teološka akademija, papeški zavod Slovenik in ljubljanska teološka fakulteta s svojim Inštitutom za zgodovino cerkve že deset let prirejajo v Rimu simpozije o nekaterih ključnih problemih in ljudeh iz slovenske zgodovine. Na izbiro kraja je vplivalo več vzrokov. Tu je sedež glavnega organizatorja, prostorske možnosti Slovenika in izredni organizacijski talent njegovega rektorja mgr. dr. Maksimilijana Jezernika; prireditve so se lahko udeležili tudi ljudje, ki do nedavnega doma niso bili zaželjeni. Temo simpozija določa prvoimenovana. Letos je bil v središču pozornosti dr. Janez Evangelist Krek. Ze samo zaradi stote obletnice papeške enciklike Rerum novarum je bila taka odločitev več kot razumljiva. Če prištejemo k temu še poznanje, da je ena največjih osebnosti slovenske preteklosti še vedno premalo prisotna v zgodovinskem spominu našega naroda, pa je potrebno temu izboru glasno pritegniti. Referente je po posvetovanju z nekaterimi sodelavci izbral dr. Walter Lukan z Dunaja, ki je najboljši poznavalec Krekovega življenja in dela.

Izhodišče letošnjega simpozija je bilo spoznanje, da je Krek premalo in preveč enostransko prisoten v našem zgodovinopisju. To se je kljub Kardeljevim stališčem prizadevalo, da bi ga postavilo na primerno mesto, vendar je bila vsa zadeva še dodatno zapletena zaradi političnega in fizičnega obračuna z njegovimi političnimi dediči med NOB. V slovenski zavesti je zato živel predvsem kot organizator združništva in pristaš jugoslovanske ideje. Vodstvo simpozija se je odločilo za kompleksno obravnavo njegove osebnosti in delovanja: referenti so se ga morali lotiti kot človeka, duhovnika, vzgojitelja, socialnega in političnega delavca ter literata. K sodelovanju so bili pritegnjeni psihologi, filozofi, sociologi, teologi, zgodovinarji in slavisti. Napovedanih je bilo 29 referentov, vendar jih je 5 iz različnih vzrokov sodelovanje odpovedalo, obljubili pa so, da bodo referate objavili v zborniku, ki bo izšel do naslednjega simpozija, ki bo ob letu v Rimu. Zanimivo je, da je na neudeležbo dveh vplivalo politično dogajanje na Hrvaškem. Tamkajšnja vojna je enemu onemogočila potovanje, rimski senator in vnet zagovornik naših interesov Flaminio Piccoli, pa je moral sodelovati na sejah, kjer so razpravljali tudi o dogajanju pri nas.

Rimski simpoziji so koncipirani tako, da od obravnavanja splošnih svetovnih in evropskih, cerkvenih in svetnih razmer prodirajo čedalje bolj v podrobnosti. K osvetljevanju širših vprašanj so prispevali dr. Ernst in Irena Bruckmüller z Dunaja, p. Pier Alessandro Vanzan iz Rima, dr. Vasilij Melik in dr. Janez Sraka. Prvi trije so prikazali razvoj in specifičnosti razvoja krščanskega socializma v Avstriji in Italiji, Melik je govoril o političnem razvoju pri nas, Sraka pa je predstavil poglobljena duhovna strujanja v takratni Cerkvi. Do polnega izraza so prišle nekatere specifičnosti Krekovega delovanja predvsem glede delavstva in obrtnikov, zaradi česar ni mogoče govoriti zgolj o presajanju idej in delovanja iz tujine v domače razmere. Iz nekoliko oddaljene sivine preteklosti se je začel lučiti kot izrazito sodoben, teoretično dobro podkovan praktik, v verskem pogledu neproblematičen katoličan, v socialnem pa radikal, vendar ne prevratnik. Njegovi politični uspehi ne izhajajo iz njegovega poklica in socialne demagogije, ki začenja v tistem času postajati vse močnejši magnet, nekako premonitorazmerno z neizvedljivostjo političnih obljub, ampak iz stvarnosti in prepričljivosti analiz ter konkretnih rezultatov pri izboljševanju razmer. Njegovo politično delovanje je bilo sredstvo za doseg socialnih sprememb, ne pa oblasti, njegov cilj je bila demokracija in socialna pravičnost, ne pa socializem leninističnega tipa, kar so mu nekateri hoteli pripisati. Če prisključimo temu sklopu še izvajanja dr. Ivana Štuheca, ki je analiziral razmerje med svobodo in avtoriteto od izida enciklike Rerum novarum do danes, gornjo podobo zaokrožimo s spoznanji Krekovega zasidranja v krščanstvu in zvestobi Cerkvi, ki so jo pretresala različna duhovna strujanja, zlasti pa modernizem, ki so ga zagovarjali zlasti razni diletanti teoloških študij in ki mu Krek ni nikoli podlegel. Njegovo delovanje ne spominja na Lutro, ampak prej na Frančiška Asiškega. Zato njegovo delo pri tistih, ki cenijo zgolj nasprotovanje in rušenje obstoječega, ne cenijo pa praktičnega izboljševanja človeka nevrednih razmer, ne bo nikoli cenjeno.

Krekovo osebnost je najprej predstavil dr. Walter Lukan. Ta koroški Slovenec, ki je o Kreku na dunajski univerzi obranil tudi disertacijo 1984. leta, se je moral zaradi časovne stiske omejiti predvsem na nekatere poudarke iz njegovega življenja in dela. Opozoril je na njegovo vraščenost v domače in širše avstrijske razmere. Te so mu od-

pirale mnoga vprašanja, ki so se doma šele porajala. Razgledanost v takratnem evropskem prostoru mu je pomagala, da ni ponavljal napak krščanskih socialistov v nekaterih drugih državah. Pri nas je na primer organiziral približno toliko delavstva kot socialna demokracija; v celi avstrijski polovici pa je bilo to razmerje 6 : 1, na Dunaju pa celo 10 : 1 v korist »rdečih«. Polemično je ocenil Lukan tudi nekatera, na Slovenskem razširjena mnenja o Kreku, zlasti ga je čudilo dejstvo, kako malo upoštevalo njegovo nezlomljivo vero v demokracijo, in kako nekritično so si ga nekateri hoteli lastiti. Krekovo osebnost so osvetljevali še dr. Janez Juhant, akad. Anton Trstenjak, dr. Vinko Brumen (njihove referate so prebrali drugi), dr. Vinko Potočnik in dr. Tone Mlinar. Soglasno so bili mnenja, da je kot duhovnik, ki se je zavestno odločil za ta poklic, neprestano deloval za prevlado krščanskih načel v vsakdanjem življenju. Kljub tej popolni predanosti poklicu in nauku pa je ohranil vrsto osebnostnih potez, ki so ga opredeljevale kot Kreka-človeka z vsemi slabostmi vred. Referenti se teh niso prav nič izogibali, pa naj je šlo za verizno kajenje, določeno mero osebne zanemarjenosti, nezmernost ali celo slabosti glede nežnega spola. Poudarjali so, da je pri ocenjevanju njegovega dela treba gledati predvsem praktično delovanje, ne pa iskati tisto, kar ni bil. Nevarnosti, da bi zašli v nekritično povelečevanje Kreka, so preprečevale njegove znane afere, ki že tedaj niso bile tako neznane, kot so domnevali nekateri. Že takrat so uvideli, da niso takšne in tolikšne, da bi umazale ali zmanjšale pomen njegovega dela. Kljub vsestranskemu ostremu luščenju njegove osebnosti pa navzoči niso našli odgovora na vprašanje, zakaj se je odločil za duhovniški poklic. Poudarjanje materinega vpliva se je velikemu delu navzočih zdela razširjena literarna šablona, ki več pove o tistih, ki jo razširjajo kot o tistih, za katere naj bi veljala. Pripravljeni so bili le dopustiti možnost, da je mati vplivala nanj glede občutljivosti za socialna vprašanja.

Krekovega političnega delovanja, vpliva in ugleda so se še posebej lotili rimski Idrjčan dr. Jožko Pirc, dr. Janko Prunk, dr. Branko Marušič in mag. Jure Perovšek. Ugotovili so, da na vrsto vprašanj še vedno ni mogoče odgovoriti, ker nam manjka nekaj temeljnih raziskav o nekaterih drugih vidnih takratnih osebnostih. V mislih so imeli dr. Ivana Sušteršiča, dr. Evgena Lampeta, dr. Andreja Kalana ... Najbolj decideran je bil zato lahko Pirc, ki je specialist za Ušeničnika. Sicer pa so na konkretnih primerih pokazali, kaj je pomenil že sodobnikom, zlasti socialnim demokratom, ki so ga med političnimi nasprotniki gotovo najbolj cenili. Krekovo delo je presegalo strankarske okvire, njegova osebnost je mirila ostrino političnih strasti. Marušič je postavil celo hipotezo, po kateri naj bi njegovi goriški politični nasledniki vplivali na nekatere specifičnosti političnega razvoja na Goriškem.

Praktično Krekovo delovanje so analizirali dr. Metod Benedik, dr. France Oražem, Bogdan Kolar, mag. Irena Gantar-Godina, Anka Vidovič-Miklavčič, dr. Franc Rajšp in Stane Granda. Ugotovili so, da je kot vzgojitelj izhajal iz vere in slovenstva. Zavzemal se je za stike predvsem s Slovani v monarhiji, prednost so imeli rimski katoličani in unijati. Rad je imel Ukrajince. V nasprotju z nekaterimi sodobniki, zlasti iz liberalnega tabora, ni imel posluha za romantičen panslavizem. Poglavitna pozornost je veljala Slovincem. Rajšp je opozoril na pomen njegovega kulturnoprosvetnega dela, ki je skoraj enako pomembno združništvu, in ki je Kardelja verjetno najbolj sililo k negativnim stališčem. Združništvo je bilo namreč samo osnova za kulturno in socialno preoblikovanje človeka. Praktičnim vzgojnim ciljem je bilo podrejeno tudi Krekovo literarno delovanje, ki ga je prikazal Jože Zadravec. Očitno bo v slovenski literarni zgodovini ostal bolj znan po svojih vplivih na Cankarja, Župančiča in Finžgarja.

V nasprotju s številnimi simpoziji so rimski znani po obširnih diskusijah, za katere je rezervirano razmeroma veliko časa, pogosto pa neformalno trajajo še pozno v noč. Na to ne vpliva rimska klima, ampak predvsem dejstvo, da so udeleženci praktično prisiljeni preživeti ves teden skupaj. Referenti so izbrani, publike ni, večina udeležencev je predelala isto literaturo in iste vire. Vsaka stroka vidi probleme na svoj način. Taka interdisciplinarnost ni samo zelo koristna, ampak tudi nadvse vzgojna, saj zgodovinarji lahko dokaj hitro ugotovimo meje naših individualnih spoznavnih sposobnosti, pa tudi stroke kot take. Vedno znova se tudi izkaže, kako pomembno je kontinuirano arhivsko zasledovanje problematike. Za pravo presenečenje je poskrbel Bogdan Kolar, ki je prikazal Krekovo delo za izseljence. Slovenski arhivarji so namreč v Nemčiji našli policijska poročila o Krekovem potovanju med westfalske Slovence.

O vzorni skrbi Slovenika za udeležence simpozija, udeležbe na javni audienci pri papežu, ne bi izgubljali besed. Veliko pomembneje je namreč dejstvo, da bodo referati v enem letu objavljeni. Zbirka Simpoziji v Rimu, ki jih tiska Mohorjeva družba in je v njej doslej izšlo 8 knjig, postaja ena velikih serij v našem zgodovinoepisju. Tako je trajna vrednost v Rimu opravljenega dela zagotovljena.

Stane Granda